

פתרון הבחינה בהיסטוריה א', 3 יח"ל, מועד קיץ 2007

שאלונים: 24,022303

מוגש על-ידי: נעמי בלנק

מורה להיסטוריה ברשת בתי הספר של יואל גבע

הערה: בשאלון שמונה נושאים (1-8), על הנבחן היה לבחור בשלושת הנושאים שלמד,

ולענות על שש שאלות בסך הכל

נושא 3 – קהילות יהודי קרקוב בתקופת השואה

(הערה: על הנבחנים היה לענות על אחת מהשאלות 9-10 (פרק ראשון)

ועל אחת מהשאלות 11-12 (פרק שני)

פרק ראשון

פתרון שאלה מספר 9 סעיף א'

הנאצים נקטו מדיניות של הגברת הטרור כלפי הפולנים בקרקוב במהלך שנת 1942 :

גרמניה הייתה נתונה במלחמה עם כל בעלות הברית. כישלוננו של הצבא הגרמני במלחמה בבריה"מ הביא לשיתוק החזית המזרחית ובאביב 1942 החלו שלטונות הרייך להתכונן לקראת מתקפה חדשה שתחול בקיץ לכיוון סטלינגרד.

השינוי במצב הביא להגברת הטרור נגד הפולנים בגנרל גוברנמן בכלל ובקרקוב בפרט. לפעולות הטרור הייתה מטרה מוגדרת: לשבור את רוח ההתנגדות של האוכלוסייה הפולנית ולמנוע כל פעילות מחתרתית עוינת שעלולה לפגוע בהכנות למלחמה בבריה"מ. ברחבי פולין עברו רכבות ומשאיות עמוסות בחיילים וציוד לחזית במזרח והגרמנים היו מעוניינים להשליט סדר בכל מחיר.

הצעדים שנקטו הנאצים:

א. הגרמנים עצרו אומנים ואנשי אינטליגנציה פולנים, שלחו אותם לאושוויץ ושם הוציאו אותם להורג. לאושוויץ נשלחו גם אלפיי קציני מילואים ויצאו משלוחים של אסירים ואסירות.

ב. הקצבת המזון הוקטנה.

ג. יצאה הוראה בדבר גיוס חובה של פועלי כפייה פולנים שישלחו לעבוד בגרמניה כעובדי כפייה.

פתרון שאלה מספר 9 סעיף ב'

בשנת 1942 נפתחה בסימן ההחלטות שהתקבלו בועידת ואנזה ביחס ליישומו של "הפתרון הסופי". גטו קרקוב החל משתלב בתהליך "הפתרון הסופי" במסגרת "מבצע ריינהרד". במאי 1942 בהוראתו של הנס פרנק הועברו כל ענייני היהודים בשטחי הגנרל גוברנמן לידי המפקד העליון של האס. אס. **ויליאם קריגר**. מעתה החל מסע ההשמדה של יהודי פולין במחנות ההשמדה בלז'ץ, סוביבור וטרבלינקה.

השינויים שחלו בגטו קרקוב לאחר הגירוש בחודש יוני:

ביחס ליוזנראט:

לאחר הגירושים של יוני 1942 שונה מצבם ומעמדם של היהודים הנשארים בגטו. הם הפכו כפופים לשלטונם של משטרת הביטחון ושל האס.אס. ונתרו **בלי יוזנרט**. במקום היוזנרט רוזנצווייג מונה כקומיסר הגטו **דוד גוטר** – משתף פעולה עם הנאצים. את גוטר, בניגוד לרוזנצווייג, אפיינה הנאמנות המוחלטת לגרמנים. רוזנצווייג ניסה לתפקד בין מחויבותו לציית לגרמנים לבין מחויבותו לצרכי ותושבי הגטו. לעומתו, גוטר מילא בחריצות עיוורת את כל פקודות הגרמנים והטיל מורא על כל יהודי הגטו. הוא שרת את צרכי הגרמנים בלבד תוך התעלמות מהנעשה בגטו, ניסה לחקות את הגרמנים בסגנון הלבוש ובמנהגים ונדע בערמומיותו ואכזריותו.

ביחס לגבולות הגטו והיקף האוכלוסייה:

כשבעת אלפים איש גורשו. מיד עם גרושם הוקטן שטחו של הגטו. בעקבות צמצום השטח נאלצו מאות משפחות לעזוב את דירותיהם ולעבור למקום מגורים אחר בתוך הגטו.

ביחס למקורות הקיום:

תנאי הקיום הורעו משמעותית: הצפיפות הייתה נוראה, בית היתומים ובית החולים העבירו את מקומם למקומות שהתנאים בהם גרועים בהרבה. היתרי העבודה האישיים בוטלו והיציאה לעבודה הייתה רק בקבוצות, רוב החנויות ובתי המלאכה נסגרו. היתרי העבודה אינם משמשים מקור להצלה, מקורות הקיום המינימאליים שנותרו צומצמו.

פתרון שאלה מספר 10 סעיף א'

חילוקי הדעות בין קבוצות המחותרת שקמו בגטו קרקוב :

מטרת המרד:

לארגון "החלוץ הלוחם" היו מספר התלבטויות ומטרות:

א. **האם המטרה היא מלחמת נקם והצלת כבודו של העם היהודי או שיש לעסוק גם בהצלה?**
היו שהתנגדו להצלה וטענו כי זוהי עריקה ולכן יש לבחור במאבק. דרך המאבק התגבשה כדרך עיקרית גם לאור העובדה כי מבריחי הגבול להונגריה דרשו תמורת ההברחה שכר מעבר לאפשרויות הכלכליות שהיו בנמצא.

ב. **מאבק במנטאליות הגלותית - השאיפה ליצור טיפוס חדש של יהודי.** המנטאליות הגלותית, חסרת הנחישות וקור הרוח היא הסיבה שבגללה נספו מיליונים מבלי להסתער על האויב. יש לסלק מנטאליות גלותית זו ולהסתער על האויב. חברי המחותרת ידעו כי לא יצליחו לסכל את רצח יהדות פולין. אך מלבד הצורך בנקם הניע אותם רצון לעורר ביהודי תגובה בריאה כפי שצריכה להיות תגובתו של כל אדם בן - חורין. "אחזנו בנשק... כי לא רצינו שבבוא היום תאמר ההיסטוריה, כי יהודי פולין מתו מיתה עלובה ללא סימן אחד של התנגדות..." "אנחנו לא נלך כבני בקר לשחיטה. לא נפשוט את צווארינו לשוחט. נמלט מכל אקציה... רצונו להינצל כדי להיות דור של נוקמים. על כן אם נצליח להישרד - נשרוד עם נשקנו בידינו".

ג. **האם המלחמה היא למען הסמל או בעלת סיכוי קונקרטי?** חברי המחותרת התייחסו לשתיהן האפשרויות גם יחד:

- **סיכוי קונקרטי:** "אנו רוצים לחיות ואנו יודעים למען מה, אבל דווקא משום כך אנו חייבים להילחם ומלחמה זו מביאה עימה לא רק חיים אלא גם מוות... אפשר לקבל את פני את המוות בכבוד ובשלווה, אם יש בו תכלית".
- בלחימה ניתן לראות גם **סמל**: - חברי "החלוץ הלוחם" ראו את עיקר מלחמתם מבחינה אידיאולוגית **כשליחות היסטורית** שתוצאותיה יהיו נכס חינוכי ולאומי לתנועה הציונית ולנוער הציוני. יש ליצור מיתוס של גבורה לחברי התנועה בא"י. **דולק ליבסקינד** סיכם את אמונתו במילים "אנו נלחמים על שלש שורות בהיסטוריה, עליהן לחם הנוער שלנו ולא הלך כצאן לטבח. על כן כדאי לנו אפילו למות..."

ד. **השתלבות במאבק הכלל אירופאי בכובש הנאצי.**

חברי "איסקרא" שאפו למלחמת נקם כל עוד קיימים יהודים. תשוקתם העזה הייתה לנקמה מיידית, למאבק מזוין. אין עוד מה להפסיד וזו הדרך המכובדת היחידה לסיים חייהם בטרם יבוא סופם. "כוונתנו הייתה מוצהרת – לפגוע בגרמנים! המניעים – נקמה ושמירה על הכבוד הלאומי". מבחינה טאקטית ראו בארגון ה - פ.פ.ר. הקומוניסטי בעל ברית יחידי והיו מוכנים להילחם במסגרת הזרוע הצבאית שלו ולא באופן נפרד. שדה הפעולה העיקרי בעיניהם היה העיר קרקוב וסביבתה. אך במהרה מנתק ארגון "איסקרא" מגע עם ה פ.פ.ר. כשמתאכזב משיתוף הפעולה.

מיקום המרד

שתי המחותרות היו תמימות דעים ביחס לכך שאין לקיים מאבק בגטו, כפי שקרה בגטאות אחרים, אלא מחוצה לו (או בעיר או ביער) וזאת מהסיבות הבאות:

א. מבחינת **המצב הטופוגרפי וצורת המבנים** לא ניתן היה לארגן תצפיות, מארבים או מקומות מסתור בבונקרים גדולים. שטח הגטו שצומצם בשליש אחרי אקציית יוני, נותרו כמה רחובות צפופים וסמוכים זה לזה. הגטו נמצא לרגלי גבעה וממנה שלטו הגרמנים על הסביבה. כוחות המשטרה הקיפו את הגטו ללא הפוגה וראו היטב כל רחוב ורחוב.

ב. **האוכלוסייה בגטו מנוכרת** שכן, התחלופה גבוהה. בכל שנות קיומו של הגטו לא פסקו הגרושים מחוץ לגטו ולתוכו, בגטו חיו גם אנשים שאינם יהודים מעיירות בסביבה - כל אלה הקשו על גיבושה של האוכלוסייה בתוך הגטו. האוכלוסייה הייתה קטנה יחסית וקשה להיבלע בתוכה. כמו כן, ריבוי המלשינים בתוך הגטו הקשה על התארגנותה של המחותרת.

ג. **המנהיגות בגטו התנגדה לכל פעולה** "המאיימת" על קיומו של הגטו.

ד. **רגישות השלטונות הגרמניים למתרחש בגטו** משום היות קרקוב בירת הגנרל גוברנמן - לאורך הרחובות נעו ללא הרף משמרות גרמנים גדולים וחמושים היטב שסיירו ברגל וברכב, היו רשאים לפתוח האש בכל עת ולכל מטרה ובכך הקשו על התארגנות בקנה מידה רחב. הגרמנים נערכו לשמור על ביטחונם וכל 'אקציה' נערכה רק לאחר שהיו מוכנים וערוכים היטב.

חברי "החלוץ הלוחם" יצאו בשלב הראשון להתארגנות ולמאבק ביער ובשלב הבא העבירו את שדה המערכה לעיר עצמה וזאת מהסיבות הבאות:

א. קרקוב הייתה עיר הבירה של הגנרל גוברנמן ובה מרוכזים כוחות רבים של סוגי משטרה שונים, משטרת הביטחון, כוחות צבא ומפקדותיהם, ולכן, בשלב זה לא חשבו לוחמי המחותרת כי ניתן יהיה לבצע פעולות חבלה בעיר.

ב. לוחמי קרקוב למדו מהמחתרת בגטו וארשה ששלחה מספר חברי מחתרת ליערות, שם הצליחו ליצור קשר עם קבוצות פרטיזנים, אנשי פ.פ.ר. (וזאת בתקופת הגרוש הגדול מגטו וארשה באוגוסט-ספטמבר 1942). לוחמי קרקוב הניחו כי זו גם תהיה דרכם. דאגתם היחידה הייתה שלא ינחלו מפלה עוד הטרם צאתם כפי שקרה בווארשה שבה החל הגירוש, נתפס נשק ונתפסו שני מפקדים עוד לפני שהגיע הארגון לעימות קרבי של ממש עם הגרמנים.

חברי איסקרא החלו לפעול מיידיית בעיר .

פעילות בעיר עצמה שבתוקף היותה בירת הגנרל גוברנמן מצויים בה אובייקטים רבים לחבלה יכולה לשמש אלטרנטיבה טובה ויעילה ביותר למאבק מזוין אליו השתוקקו חברי המחתרת.

הגורמים שאיתם רצו לשתף פעולה :

קבוצת "איסקרא" מנתה 35 חברים תחת פיקודו של **באומינגר**. קבוצה זו קשרה קשר עם ה פ.פ.ר. הפולנית והפכה להיות יחידה יהודית לוחמת בתוך ארגון זה. **ארגון "החלוץ הלוחם"** ("הארגון הלוחם של הנוער היהודי החלוצי") – הוקם באוגוסט 1942. הארגון היה בעל אופי תנועתי, חלוצי וציוני מלוכד והשתייכו אליו קבוצות "עקיבא", "עקיבא ב'", "השומר הדתי", "דרור", כמה חברים מהשומר הצעיר והנוער הציוני – סה"כ 97 חברים. הארגון ראה את עצמו חלק מארגון אי"ל – "הארגון היהודי הלוחם" שהוקם בוורשה בראשותו של מרדכי אנילביץ'. אך יחד עם זאת שמר הארגון עת עצמאותו.

פתרון שאלה מספר 10 סעיף ב'

מבצע "ציגנריה" והשפעותיו:

מטרות המבצע :

א. להראות לגרמנים כי קרקוב, מקום מושבו של הנס פרנק, אינה עיר גרמנית שניתן לעשות בה ככל העולה על רוחם. חברי המחתרת הניחו כי פעולה בסדר גודל כזה תשפיע **ותזעזע את ביטחונם העצמי ויהירותם של הגרמנים.**

ב. בעזרת הכרוזים הקוראים למרד, הנפת דגלי פולין **תתעורר גם האוכלוסייה הפולנית למרד.** בד בבד ניתן להטעות את הגרמנים ולהראות להם כי המרד הוא מרד פולני ולא יהודי.

הכוחות הלוחמים :

מטעם ארגון "החלוץ הלוחם" כ – 20 לוחמים. מטעם קבוצת "איסקרא" כ – 16 לוחמים. הכוחות פוצלו לקבוצות של שניים, שלושה וחמישה לוחמים.

היעדים והביצוע:

- א. בתי הקפה האקסקלוסיביים ששימשו את הקצונה הגרמנית במיוחד, כגון לדוגמא: קפה "צינגריה", מועדון הקצינים "זקופינקה" ובית קולנוע "סקאלה". יעדים אלה הם היעדים העיקריים של המבצע כשהנשק שהובא בחשבון לפגיעה בהם היה בעיקר רימונים תוצרת בית. הפעולות הללו הצליחו מלבד בית הקולנוע סקאלה בו התארך הסרט יתר על המידה.
- ב. הנפת דגלי פולין על הגשרים של נהר הוויסלה. הנחת זרים על קברו של החייל האלמוני ומצבת המשורר הלאומי מיצקביץ' שנהרסה ע"י הגרמנים – הפעולה הצליחה.
- ג. הדבקת כרוזים על קירות הבתים, הגשרים, מכוניות, בכל חלקי העיר השונים – הפעולה הצליחה.
- ד. פעולות חבלה כגון: הצתת תחנת סירות של הצבא על הוויסלה, העלאה באש של מוסכים המשמשים את הצבא הגרמני, נטילת נשקם של גרמנים שבהם נתקלים – הפעולות הצליחו.

השפעותיו של המבצע:

על הגרמנים – הגרמנים, עקב הלשנה, ידעו מי המבצעים ולכדו אותם ואת מפקדיהם. אך שלא כמצופה הגטו לא נענש מיד בעונש קולקטיבי, ממנו כל כך חששו חברי המחתרת ויהודי הגטו. הפולנים שילמו את המחיר המיידי והחלו הוצאות להורג מתוכם. בגטו שילמו את המחיר רק הלוחמים ששהו בגטו ובעזרת המשטרה היהודית והמלשינים נעצרו ונכלאו בבית הכלא שלה. כוונת הגרמנים הייתה להסתיר הן מהפולנים והן מהיהודים את העובדה כי את הפעולה ביצעו יהודים... שמא הידיעה תפיח רוח מרד בקרבם. וסביר להניח כי מסיבה זו לא נקטו בעונש קולקטיבי בשעה זו. שכן, העונש היה מתפרש כהודאה במוצאם של המבצעים.

יחד עם זאת עשו הגרמנים את מיטב המאמצים באיתור הלוחמים ובזאת הצליחו. חיסולו הסופי של הגטו בוצע כעבור שלושה חודשים. חיסול הגטו היה הכרחי לא רק מסיבות אידיאולוגיות – "הפתרון הסופי" – אלא גם כדי להביא לרגיעה. הייחוד בחיסול גטו קרקוב היה בכך שלא כולם הושמדו, "הכשירים לעבודה" רוכזו במחנות עבודה בסמוך לעיר. רק כעבור חמישה חודשים פורסמה הידיעה: "הרוצחים התגלו – התגלה הפשע היהודי-בולשביקי".

על היהודים - יש יסוד סביר להניח כי פעולה זו עודדה את לוחמי גטו וארשה שיצאו לראשונה למאבק בגרמנים כשלושה שבועות אח"כ. הם שמעו על פעולת "צינגריה" ממקורות ראשונים של חברי מחתרת שבאו מוארשה לקרקוב וחזרו חזרה לוארשה.

על הפולנים - ה.פ.ר. התרשמה מאוד מהפעולה אך מהמחותרת ציינו כי הפגם היחיד בפעולה היה שאת הפעולה ביצעו יהודים. בכל מקרה מן העדויות עולה כי פעולת ציגנריה הפיחה אומץ וביטחון עצמי והחלה התארגנות לקראת המשך הפעילות המחותרת.

פעולה נוספת בקרקוב נגד הנאצים:

ארגון "איסקרא" פעל החל מיום הקמתו בשטח ה"ארי" של העיר. אובייקטים לחבלה לא חסרו. הנשק הושג דרך **פגיעה בחיילים** בודדים שטיילו לתומם בשדרות החשוכות של העיר ובעיקר לאחר שהיו שתויים בין בלילות יום ראשון. "הרכישה" בוצעה בדרך של התנפלות חוליות של שניים, שלושה על חייל או קצין, חיסולו ולקיחת נשקו. בצל החשיכה ניתן היה להסתלק, להתערב בקהל הרב בחוצות העיר ולהסתגל לגטו או לכל מקום אחר.

פרק שני

פתרון שאלה מספר 11

הגטו הוקם ברובע פודגוז'ה, בגדה הימנית של נהר הוויסלה. הרובע היה סמוך לארמון וואוול, מקום מושבו של הנס פרנק.

הגטו נחשב לאחד מן הרבעים הנחשלים בעיר, חלקו כבר היה מיושב ע"י יהודים.

הגטו מוקם רחוק ממרכז העיר, ברחובות המעטים שבו הוקצבו ליהודים כ- 320 בתים, רובם ישנים וקטנים, בני קומה אחת או שתיים, ללא רצפה ועם מתקנים סניטאריים פרימיטיביים. הגרמנים רצו להקים גטו קטן וסטרילי שאין בו יותר מידי יהודים שכן, לחזות העיר הייתה חשיבות בעיניהם והם לא רצו לראות ברחובות אנשים מתים מרעב. כמו כן, הם חששו מפני פרוץ מגפות המוניות.

מאחר וקרקוב הייתה הבירה של הגנרל גוברנמן ובה היו בכירים גרמניים הוקצה לגטו מקום קטן כדי להשאיר את העיר בכללה למגורים ופעילות גרמנית.

פתרון שאלה מספר 12

הפעולות שיזמו היהודים בגטו קרקוב בתחומי החינוך והתרבות:

רבים בגטו חיפשו מקלט נפשי כדי לשאוב ממנו את הרצון לחיות. **היו שתלו את תקוותם באמונה.** ולמרות כל האיסורים המשיכו להתקיים בגטו חיי דת: היו שלושה בתי כנסת ובחגים אף אורגנו מקומות תפילה נוספים. על השבת ניסו לשמור גם יהודים לא דתיים. בגטו היו רבנים ומורים ידועי שם שבעבורם חינוך הדור ברוח התורה היה צו עליון. הם לימדו במחותרת וקימו תפילות במחותרת וקיוו לבואה של הגאולה.

במשפחות לא חרדיות חיפשו ההורים פיתרונות אחרים לילדיהם: נמצאו מורים שתמורת שכר ולפעמים ללא שכר ארגנו **"חוגי למוד"** לילדים בגילאי בית הספר. הילדים נהגו להגיע למקום המפגש עם ספרים מוסתרים מתחת לבגדיהם. במקום המפגש החליפו תפקידים כששמעו רעש מבחוץ כדי להסתיר את עיסוקם. בבתי היתומים המשיכו לא רק בדאגה לקיומם אלא גם **בפעילות חינוכית**. ארגון ה **"צנטוס"** המשיך לפעול בגטו וניהל כמה ממעונות הילדים תוך קבלת תמיכה כספית מתורמים.

מקומות המפגש למבוגרים היו **בכמה בתי קפה** שעדיין התקיימו בגטו. הידוע שבהם היה "פולוניה" שמשך אורחים בשל המוסיקה שנוגנה בו. הגרמנים התיירו בשלב זה ליהודי הגטו **לקיים קונצרטים ומופעים**. ההיתר נבע מרצונם להשלוח את היהודים כי קיומו של הגטו מובטח. במסגרת המחלקה לעזרה סוציאלית הוקם **"מדור תרבות"** שארגן פעילות תרבותית רשמית. הגסטאפו בדק את תוכנית הקונצרטים והתיר רק יצירות של מלחינים יהודים. חלק בלתי נפרד מהמופעים היו שיריו של מרדכי גבירטיג שהיה משורר פופולארי בקרב יהודי פולין לפני המלחמה. רבים כתבו שירים, סיפורים, זיכרונות על הייאוש והתקווה, על אהבה וטבע על פחד מעתיד גרוע יותר. כל אלה במטרה לנסות ולשמור על חיים נורמאליים ככל האפשר. הגרמנים הרשו לקיים פעילות תרבותית בגטו כדי ליצור אשליה כי הגטו ממשיך להתקיים, כך להרגיע את הרוחות ולמנוע כל אפשרות למרד.

נושא 5 – חירות ושוויון בעת החדשה

(הערה: על הנבחרים היה לענות על אחת מהשאלות 17-18 (פרק ראשון) ועל אחת מהשאלות 19-20 (פרק שני)

פרק ראשון

פתרון שאלה מספר 17 סעיף א'

עיקריה של השקפת העולם הליברלית בתחום חירויות הפרט:

הנחת היסוד של הליברליזם היא האמונה באדם במטרה לאפשר לו לפתח באופן המלא והמקיף ביותר את מכלול הכוחות הטמונים בו, את הפוטנציאל הטמון בו, שכן רק בדרך זו יוכל האדם למצוא את אושרו כיחיד ולתרום את תרומתו להתפתחות החברה כולה.

הערך הראשון בחיים האנושיים הוא האישיות היוצרת של האדם, האדם יוכל למצוא את אושרו רק תוך מתן ביטוי מלא לכישרונותיו ותוך הפעלת מלוא כוחות היצירה הטמונים בו, ככל שרוחו של הפרט עשירה יותר וככל שהוא רב השראה ורב פעלים כך יוכל לתרום יותר לחברה שבה חי. לכן, ברור כי ככל שירבה אושרם של בני החברה כיחידים, ירבה אושרה של החברה ככלל שכן, החברה היא סך כל היחידים המרכיבים אותה. התנאי העיקרי לפיתוחה המלא של אישיות הפרט הוא להעניק

לפרט חירות מרבית וריבוי אפשרויות. מתן חירות מרבית לפרט כמוה כערובה הטובה ביותר לא רק לאושרו של הפרט אלא לחברה כולה. כך מצטרף לעקרון החירות גם עקרון השוויון: שוויונם של כל בני האדם יבוא לידי ביטוי בזכותם לממש את אישיותם האינדיבידואלית תוך חיים בחירות מרבית. לאדם יש חירויות רחבות וביניהן חופש הביטוי, הזכות לגבש דעה, חופש דת וחופש מדת, חירות המצפון. בכל אלה יש לו חירות מלאה ואל למדינה להתערב.

בתחום הממשל:

מיל – טוען כי לממשל טוב יש מספר מרכיבים:

א. **ממשל המטפח תכונות טובות באזרחים** מבחינה **אישית** ומבחינה **קיבוצית**. התכונות הטובות על פי מיל הן תכונות מוסריות, שכליות טובות וכושר פעולה.

ב. **ממשל נבחן על פי טיב המנגנון השלטוני**. כושרו להפיק תועלת מהתכונות הטובות הקיימות בקרב האוכלוסייה ולהפעילן להשגת תכליות נכונות. כך, ככל שמצליחים מוסדות המדינה לעודד יותר תכונות טובות ולארגן כך יהיה הממשל טוב יותר.

ג. מכאן, על פי מיל, **"הממשל הטוב הוא ממשל של נציגים"** – ישנם הטוענים כי שלטון היחיד העריץ, הוא צורת ממשל מעולה מאחר והשלטון יהיה בידי של שליט יחיד וטוב הרואה את הנולד ומקיים שלטון מחלט, תפקידיו יבוצעו כהלכה, חוקים רעים יתוקנו ויתקיים משפט צדק... אך, לדעת מיל אין לראות בשלטון עריץ עניין חיובי אלא להיפך - בשלטון יחיד ומחלט אין לעם וליחיד כל אפשרות להשמיע את קולו בנוגע לגורלו, אין הוא יכול לבטא את רצונו שכן, השליט מחליט עבורו וכל מי שלא מציית לרצון המנהיג נענש.

מכאן, צורת הממשל המעולה היא זו המשתפת את האזרח ולכל אזרח ואזרח יש חלק בהפעלת השלטון והוא נקרא להשתתף בפועל בממשל ע"י שימלא בעצמו תפקיד ציבורי, מקומי או כללי. **בחיבור "על החירות"** מפתח מיל את רעיון צמצום פעולותיו של השלטון והרחבת פעילותו של האזרח. לטענתו, ישנם **שלושה נימוקים לצמצום התערבות הממשל:**

1. יש לצמצם את מעורבות הממשל ולאפשר לאנשים מוכשרים לפתח עסקים פרטיים. עסקים אלה יצליחו יותר מאחר והם מנוהלים ע"י אנשים פרטיים המעוניינים באופן אישי בהצלחתם.

2. רצוי שאנשים פרטיים ולא פקידי ממשלה ירחיבו את פעילותם ואחריותם וינתן מקום גם לשיקול דעתם. האזרח יצא מתחום האנוכיות הפרטית והמשפחתית ויפתח הרגלים לטובת הכלל. פעולה ממשלתית היא אחידה בכל מקום בעוד שבידי אנשים פרטיים מתקיימים ניסיונות שונים והם משתנים ורב גוניים. תפקידה של המדינה להוות בית קיבול לכל הניסיונות הללו ולאפשר למידת לקחים והפקת תועלת.

3. הנימוק המכריע ביותר נמצא בגודל הרעה הנובעת מהגברת כוחה של המדינה במקום שאין צורך בכך. בכל פעם שמוסיפים לממשלה עוד תפקיד על תפקידה מתרחבת השפעתה של זו על תקוותיהם ודאגותיהם של בני האדם.

אם כל הפונקציות היו מרוכזות בידי המדינה: הכבישים, מסילות הברזל, חברות הביטוח, שותפויות הון גדולות, אוניברסיטאות ומוסדות צדקה, עיריות ורשויות מקומיות, אם פקידי הרשויות היו ממונים ע"י הממשלה - הרי אז מדינה מעין זו לא הייתה מדינה חופשית גם אם היה בה בית מחוקקים שנבחר ע"י העם וחופש עיתונות. במקום שבו הכל נעשה ע"י הברוקרטיה, אי אפשר לבצע משהו שהברוקרטיה מתנגדת לו. במדינה כזו מתרכזת הפעולה השלטונית בידי ארגון אחד בעל משמעת פנימית שתפקידו למשול בכל חלקי העם האחרים. ככל שארגון זה נעשה מוכשר יותר ומושך אליו את המוכשרים מתוך הציבור כך שעבודם של בני האומה מחלט יותר.

בתחום הכלכלה:

אדם סמית מציג את תפיסתו הכלכלית של הליברליזם ותומך בעקרון היזמה הפרטית. לטענתו, רק המאמץ הטבעי של כל אדם לשפר את מצבו במלוא החופש והביטחון יביא את כלל החברה לידי שגשוג ועושר. כל פרט מנסה במלוא כוחותיו להגדיל את ההון הנמצא ברשותו למען תועלתו האישית ולא לתועלתה של החברה. התוצאה ממאמץ זה משפיעה גם על התפתחותה של החברה. בקדמו את האינטרסים שלו, פועל הפרט לקידום האינטרסים של החברה בצורה מועילה יותר משהיה עושה לו התכוון לכך מלכתחילה. הרי בני האדם אינם פועלים לטובת הכלל מתוך נדיבות לב.

לכן, יש למנוע את התערבות השלטון במשק. התערבות מצד השלטון עלולה לעכב את תהליך ההתפתחות ולהקטין את התוצר השנתי ואת כוח העבודה. שכן, דרך ההתערבות במשק מונעים הזרמה של הון אל ענף ייצור אחד ומכוונים אותו לענף ייצור אחר...ברגע שיוסרו כל שיטות ההעדרה או הבלימה תתפתח באופן טבעי שיטה פשוטה וברורה, חופשית וטבעית: כל אדם שאינו עובר על חוקי הצדק יהיה חופשי לדאוג לענייניו על פי דרכו ולהתחרות באדם אחר או בקבוצת אנשים על פי חריצותו תוך שימוש בהונו הפרטי. השלטון ישתחרר לחלוטין ממשימת הפיקוח על יזמתם של בני אדם פרטיים כדי להטותה לטובת ענייני החברה.

מיל מתייחס להתערבותה של המדינה בקשרי החוץ הכלכליים בכך שהיא פועלת להגנת התעשייה הלאומית ומטילה "מכסי מגן" כדי להגן על תוצרת מקומית. לטענתו, התערבות זו מזיקה ומיותרת. מכסי המגן הופכים את הייצור במדינה ליעיל פחות משיכול היה להיות בתנאים אחרים שכן, ללא מכסי מגן ניתן להשיג מוצרים בעזרת השקעה קטנה יותר של הון ועבודה. גם אספקת המזון יכולה להיות בשפע בארץ המקבלת את אספקתה מהמרחב הגדול ולא מסתפקת בתוצרתה. רק במקרה אחד ניתן להצדיק מכסי מגן, טוען מיל, כשמטילים אותם כהוראת שעה במדינה חדשה ומתפתחת המעוניינת לבסס את התעשייה המקומית המתאימה במיוחד לצרכי הארץ.

מיל מתנגד לכך שהמדינה תאסור על הקמתם של ארגוני עובדים הפועלים לשם העלאת שכרם. לדעתו, יש להתייחס לארגונים אלה בדרך חיובית שכן הם הוקמו מרצון ולא הופעל כל לחץ על המצטרפים.

פתרון שאלה מספר 17 סעיף ב'

עד היכן מותר לחברה ולשלטון להתערב ומהו התחום החייב להישאר בחזקתו של הפרט?
מיל מחלק את ההתנהגות האנושית לשני סוגים:
א. פעולות הנוגעות לעצמי - "רשות האישיה הפרטית".

ב. ופעולות המתייחסות לזולת - "רשות החברה".

לדעת מיל, **אסור לשלטון ולחברה להתערב בפעולות המתייחסות לעצמי**. כיוון שתוצאתן של פעולות אלה מתייחסת אלי בלבד הרי אני האפוטרופוס הבלעדי על עצמי ואין רשות לזולת - לחברה - להתערב בתחום זה. מאידך, בכל השייך לפעולות המתייחסות לזולת, שם רשאי הכלל להתערב על מנת למנוע ממני מלפגוע בזכותו של הזולת לפרטיותו.

ישנם נושאים שנראה כי הם מתייחסים לפרט עצמו אך מתגלים כמתייחסים לזולת. לדוגמא, **שתיית משקאות אלכוהוליים** הוא עניין המתייחס לעצמי. אך כיוון שאדם המתמכר לאלכוהול עשוי להזניח את פרנסת משפחתו וילדיו יהיו מקופחים בחינוכם והחברה מתחייבת לשאת בנטל אחזקתם הרי השכרות איננה עניין אינדיבידואלי אלא חברתי. לכן, רשאית החברה להטיל הגבלות על מכירתם ושתייתם של משקאות אלכוהוליים... שיש בהם נזק חברתי.

דוגמא נוספת מתייחסת **לחינוך חובה**: האם יש להכריח הורים בעניינים הנוגעים בחינוך ילדיהם? מצד שני, אי חינוך הילדים יש בו עניין חברתי: אי חינוך יכול להוביל לעבריינות, לאי יכולת להתפרנס בכוחות עצמך ולכן, מותר לחברה לחייב את הכלל בחינוך חובה. מיל מדגיש, יחד עם זאת, כי זכותם של ההורים להתערב בקביעת תכני החינוך הנראה להם בשביל ילדיהם.

התלבטויותיו של מיל ביחס לגבול בין העצמי לזולת הובילו אותו למסקנה כי "שום אדם אינו אי שלם לעצמו".

כל מי שנהנה מהגנת החברה חייב לשלם גמול בעד טובת הנאה זו. מאחר ובני האדם חיים בחברה עליהם לנהוג על פי הכללים הבאים:

א. **איש לא יפגע בענייניו של חברו**, בזכויותיו הן משום שכך מחייב החוק והן משום שזוהי הסכמה שבשתיקה בין בני החברה.

ב. **כל אחד יתרום את תרומתו למען החברה**, יגן על חבריה מפני נזקים ופרעות. יש לחברה זכות לעמוד על כך בכל תוקף ולמנוע משתמטים. כשיש בהתנהגותו של אדם משהו הפוגע באחרים מיד נכנסת התנהגות זו לתחום סמכותה של החברה.

ג. **יש לשמור על חופש גמור של הפרט** מצד החוק ומצד החברה, **בכל המקרים שבהם התנהגותו של הפרט אינה נוגעת לאחרים**. הפרט יקבל על עצמו את תוצאות מעשיו.

ישנם מקרים בהם החברה אינה מעוניינת להתערב והם: תחום **החירות האנושית** - חייו והתנהגותו של הפרט הנוגעים רק לעצמו. החירות האנושית כוללת את:

א. התודעה הפנימית, **חפש המצפון**, **חפש המחשבה וההרגשה**, **חפש הדעה** בכל נושא עיוני, מדעי, מוסרי או דתי. וכן, **החופש להביע דעה** בכתב או בע"פ למרות שנראה כי זכות זו נוגעת גם לזולת...אך זו חשובה כמעט כמו חירות המחשבה עצמה ולמעשה אין להפריד ביניהן.

ב. אדם יהיה **חופשי בטעמו ובמשלח ידו**. שתהיה לו הרשות **לתכנן תכניות** חייו באפן המתאים לאופיו ורצונותיו ובלבד **שיקבל על עצמו את האחריות** לצעדיו. הבריות לא יתערבו ולא יפריעו לפרט גם אם התנהגותו תיראה בעיניהם טיפשית, עיקשת או פושעת. (ההתערבות אפשרית רק בתנאי שאחרים נפגעים ממעשיו).

ג. זכותו של הפרט **להתאגדות**. בני האדם חופשיים להתאחד לכל מטרה שאינה גורמת נזק לזולתם ובלבד שיהיו כל המתאחדים מבוגרים שאינם פועלים מתוך כפייה או רמייה.

חברה שאין חבריה נהנים מן החירויות הללו אינה חברה בת חורין ויהא המשטר הקיים בה מה שיהיה...

המדינה תתערב רק במקרים הבאים:

א. **מותר לחברה לנהוג בכפייה ובפיקוח רק במקרים של הגנה עצמית - כדי למנוע נזק לאחר**. היחיד חייב לתת לחברה דין וחשבון על התנהגותו אך ורק כשהיא נוגעת גם לאחרים. אם היא נוגעת לו בלבד, זכאי הוא לעצמאות מחלטת על עצמו, גופו ונפשו – בהם הוא שולט שלטון בלתי מוגבל. תיאוריה זו מתייחסת כמובן לאנשים בוגרים ולא לבני נוער. בני הנוער עדיין זקוקים לטיפול והגנה לא רק מפני אחרים אלא גם מפני עצמם...ברגע שהגיעו בני האדם לכך שניתן לנהלם באמצעות הסברה, הוכחה, שיפור עצמי הרי אין לרשות כל זכות להשתמש בדרכי כפייה ביחס **לטובתם של בני האדם**. הכפייה תצטמצם רק לנושאים הנוגעים **לביטחונם**.

ב. ישנם **מעשים חיוביים לטובת הזולת שיש להכריח אדם לעשותם**: להעיד בבית משפט, לתרום את המגיע ממנו למען ההגנה הכללית – (שירות בצבא, תשלום מיסים), להציל נפש זולתו או להתערב במקרה של עוול כדי להגן על הקורבן מחוסר ההגנה – מי שאינו מקיים זאת למרות שהוא מחויב, ישא באחריות כלפי הציבור. אדם יכול לגרום רעה לזולתו לא רק ע"י מעשיו, אלא גם אם הוא יושב ואינו עושה. ובכל אחד משני המקרים האלה ייתכן שיהיה מחויב לתת דין וחשבון על הנזק שנגרם.

פתרון שאלה מספר 18 סעיף א'

מדינת הרווחה המערבית מתבססת על ארבע הנחות יסוד:

א. המדינה מחויבת **להתערב** במשחק הכוחות החופשי בשוק כדי לקדם את צרכיהם של היסודות החלשים שבאוכלוסייה **ולחבטיח לכל אזרח הכנסה ריאלית** בסיסית שתספיק לקיומו, **ללא כל קשר לערך הריאלי של עבודתו**.

ב. על המדינה להקנות **ביטחון סוציאלי לאזרחיה בעת מצוקה** כמו בזמן מחלה, זקנה, אבטלה ועוד.

ג. המדינה מחויבת **לדאוג למערכת של שירותים** בתחומי הבריאות, החינוך ושמירת הסביבה כדי **לאפשר לכל אדם להגיע לפיתוח מיטב הכוחות הטמונים בו ולאיכות חיים נאותה**.

ד. כל אלה צריכים להתבצע במשטר דמוקרטי הרואה את **חירות האזרח כערך בסיסי ומודה בקיומה של הזכות לקניין**. במקרה שהוא פוגע בזכות זו עליו לשלם פיצויים.

השינויים שחלו בחברה בעקבות הנהגת מדינת הרווחה:

במדינות המפותחות התרחשו אם כן תמורות כלכליות – חברתיות מרחיקות לכת ששיפרו את מצבו של העובד. שיפור זה בא לידי ביטוי במספר תחומים:

חלה עלייה מתמדת בשכר העבודה הריאלי שהביאה לעלייה מתמדת ברמת החיים, המיכון והאוטומציה הביאו לירידה משמעותית בעבודת כפיים. "עבודות שחורות" פינו את מקומן לעבודות מקצועיות הדורשות מיומנות מקצועית וידע מגוון. אופייה של העבודה השתנה.

במקביל ועקב התרחבותם של שרותי הרווחה חלה עלייה משמעותית במספר עובדי השירותים ועובדי "הצווארון הכחול" פחתו ביחס ל"עובדי הצווארון הלבן". בארצות המפותחות מועסקים כשליש מכוח העבודה בשירותים ומספרם עולה בהדרגה.

בהשוואה לדורות הקודמים פחתה מאוד סכנת האבטלה, התקצרו שעות העבודה ורבו שעות הפנאי.

הגענו למצב שבו מדינת הרווחה הוגשמה, יש אווירה של חופש פוליטי אך אין זה מספיק: יש עדיין תחושה כי חלק מהבעיות לא נפתרו. כך לדוגמה בארץ כמו שבדיה עדיין קיימת בעיה של עבריינות נוער, מחריפה בעיית האלכוהוליזם ומספר ההתאבדויות הוא הגדול בעולם... מכאן נשאלת השאלה: איך נתונים סביבתיים חיוביים כל כך יוצרים מצב של אי נחת רוחני? מסתבר כי המדינה האידיאלית אינה מולידה בהכרח את החיים האידיאליים. השעמום עלול להיות מסוכן וייתכן כי בני אדם יבקשו מיפלט מהשעמום בדרכים שציינו: שיכרות, עבריינות, התאבדויות...

כדי שבני האדם לא ישקעו לפאסיביות, לייאוש או לאלמוות. על מדינת הרווחה לחתור למשהו נעלה יותר ותפעל למען סוג של רווחה שיענה גם על הצרכים הרוחניים. רווחה אין פירושה רק היעדר עוני, סבל וחוסר ביטחון. פירושה שגשוג שיוצרים אותו בני אדם חופשיים העמלים להגשמת מיטב ההבטחות של חיים ביחד.

פתרון שאלה מספר 18 סעיף ב'

הנימוקים של המתנגדים:

א. **טיעון מנהלי**. מדינת הרווחה היא מעצם טיבעה מדינה בירוקראטית, פקידותית המאורגנת היטב. בראש ההיררכיה חייב לעמוד "אדם עליון" כך עלולה מדינת הרווחה לסלול את הדרך למדינה טוטאליטרית. מרכז הכובד של החברה מוסט כלפי מעלה – כלפי השלטון ומנגנוני הענקיים. כך, במדינת רווחה מתרכז הכוח השלטוני ותהליך קבלת ההחלטות וכן האחריות בידי השלטון השולט על אורח חייו של הפרט – תהליך זה יכול להיות מסוכן. כך, מדינת הרווחה תתרחב באפן מתמיד ותקיף יותר ויותר תחומי חיים ומגזר גדל והולך של אוכלוסייה. הממשל יעשה מנופח וביורוקרטי מידי, יגדלו המנגנונים על פי החוק הנודע של פרקינסון לפיו קם מעמד חדש אשר לו אינטרס מקצועי באותן בעיות שהביאו להתערבות המדינה במשק. כל הרחבה של מדיניות הרווחה נראית פשוטה אך יחד עם זאת הנסיגה ממנה קשה וכמעט בלתי אפשרית מבחינה פוליטית. מדינת הרווחה פותרת בעיות למראית עין בלבד, היא מגדילה את כוחה של המדינה לממדים עצומים וגורמת לכך שהאוכלוסייה תתנהג כעדר של בהמות משא נפחדות שהרועה שלהן הוא הממשלה... מדינת הרווחה מתייחסת בחשדנות לכל גילוי של יזמה פרטית ושל עזרה עצמית. תומכיה מציינים מושג חדש של "חופש מפחד וחופש ממחסור" ולא מציינים חופש במובן של הגדרה עצמית ומתן ביטוי לאישיותו של הפרט. יזמה פרטית ועזרה אישית נחשבות כהתערבות האזרח בענייני הממשלה. כך, הופכת המדינה למדינה כל יכולה, עם משרדים ומומחים ותעמולה המתקצבים ע"י הציבור.

ב. **הטיעון הפסיכולוגי**. במדינה שאינה מדינת רווחה ניתן לסמוך על נכונות מסוימת מצד הפרט לקחת אחריותו אישית ונכונות לקחת סיכונים. במדינת רווחה נכונות הפרט לאחריות אישית נחלשת ואף מתעוותת. מדינת הרווחה מטשטשת את התוצאות החיוביות שיש למאמץ אישי מוגבר – למוטיבציה אישית וגורמת לתוצאות שליליות שמשמעותן היעדר מאמץ אישי, היעדר מוטיבציה. מדינת הרווחה תרמה להתפשטות הלך רוח של חוסר אחריות. רבים סומכים על הסיוע הציבורי, על כספי הציבור ויודעים שלא יסבלו עוד מחרפת רעב. הכוחות המניעים את בני האדם ליזמה

אישית, לרצון להתקדם בחיים ולהגיע לעצמאות נפגעים ע"י טובות ההנאה שמעניקה מדינת הרווחה ללא מאמץ. בני האדם מתרגלים לקבל מבלי שיטריחו את עצמם... חדוות היצירה וגאוות היוצר מפנים את מקומם לתכונות מסוג בקשת מתנות ובטלות... היד המושטת לסיוע הופכת סמל מדינת הרווחה... מתן זכויות שוויוניות אכן נחוץ אך תהליך זה הרחיק לכת יתר על המידה שכן בתחום החינוך לדוגמא ירדה הרמה מאוד כדי להשוות את רמת החינוך... גם ביחס לזכות ההצבעה ניתן לראות כי חכם וכסיל עומדים יחד ושווים בקולם בקלפי. לכן, יש להעביר את אי השוויון הקיים בטבע בין כישרונות ויכולת אישית. לצדק חברתי ניתן להגיע רק בחברה שבצדק תהיה בלתי שוויונית.

ג. **הטיעון המוסרי.** אין למדינת הרווחה זכות לשחק את תפקיד הנדבן כלפי היסודות המקופחים באוכלוסייה על חשבון אלה שעבדו בחריצות כדי לרכוש לעצמם מעמד ורכוש. ככלות הכל הרי חייב משהו לשלם עבור טובות ההנאה שמעניקה מדינת הרווחה. כאשר המדינה בתוקף תפקידה הרשמי נחלצת להקל על הסובלים הרי היא הופכת את הפילנתרופיה שלה (את הסיוע לחלשים) לצורה של כפייה. היא גובה יותר מיסים מחזקים כדי לסייע לחלשים וזוהי גזילה... שאין לה סוף מאחר ויבואו גם אחרים לבקש ממנה טובות הנאה... כך, השכבות המצליחות והיצרניות בחברה נענשות ונגזלות בשל הצלחתן הכלכלית.

שני הקצוות הם קיצוניים: מצד אחד-אינדיבידואליזם קיצוני כפי שהתקיים בעבר ומצד שני, מדינת רווחה הדואגת לרווחת ההמונים. **סימן היכר של חברה בריאה צריך להתבטא בכך שמרכז הכובד של תכנון החיים יהיה באמצע בין שני הקצוות:** בין הפרט (על פי התפיסה האינדיבידואליסטית) ובין המדינה (על פי מדינת הרווחה). באמצע – במרכז צריכה להתקיים קהילה קטנה ומקורית ומעל לכול המשפחה. כך ניתן יהיה לטפח בעת ובעונה אחת עזרה הדדית ורצון חופשי, חוש אחריות וחום אנושי.

פרק שני

פתרון שאלה מספר 19

אידיאל השוויון של באבף:

גרקוס באבף שסימל את הייאוש והאכזבה, את חוסר המוצא של השכבות החלשות. באבף תכנן את הפלת המשטר של הדירקטוריון באמצעות **קשר חשאי – קשר השווים**. בכוונת באבף ותומכיו לתפוס את השלטון בכוח, להפיל את הדירקטוריון ולהפוך את צרפת לארץ קומוניסטית. באבף וקבוצתו נאסרו ולאחר משפט שארך יותר משנה הוצאו חלקם להורג.

באבף כתב את **"מניפסט השווים"**, מניפסט שהשפיע על עיצוב רעיונות קומוניסטים במאה ה-19. במניפסט מדגיש באבף את חשיבות השוויון הממשי שמשמעותו:

א. **האדמה לא תהיה קניין פרטי.** האדמה אינה שייכת לאיש. אנו דורשים טובת הנאה כללית מפרי האדמה פריה נועד לכל העולם.

ב. איננו מוכנים לסבול מצב על פיו **רוב בני האדם עובדים בזיעת אפם עבור הנאתו של קומץ קטן**. כבר זמן ארוך מידי נתון בידיהם של פחות ממיליון איש מה ששיך לעשרים מיליון ומעלה בני דמותם, השווים להם.

ג. **תבוטלנה ההפלות**, המסכסכות בין עשירים לעניים, בין גדולים לקטנים, בין אדונים ומשרתים, בין שליטים ונתינים.

ד. יש לפקוח את העיניים לעם הצרפתי ששפע האושר עוד מחכה לו **ולהכריז על רפובליקה של בני השוויון!**

הדרך להגשמת השוויון לדעת באבף: המדינה חייבת ליטול לידיה את סדרי הייצור, החלוקה והצרכים של העם. כל האוכלוסייה תהיה עובדי מדינה, צרכנים ויצרנים כאחד. כל התוצרת תצא למחסנים משותפים ובהם יחלקו את המצרכים למרכזי תצרוכת במנות מסוימות. פועלים ותעשיות יתאגדו לאגודות מקצועיות. תכנית כוללת לשנה תקבע את המכסות בכל ענף מענפי הכלכלה. כל התעשייה תולאם והמסחר הפרטי יעלם. שלום העם ולחמו לא יהיו עוד בידי המנצלים. לא יהיה עוד צורך בהונאה, במעשי מרמה ובאגירת מצרכים. וממילא לא יהיה עוד מקום לדאגה מפני חוסר עבודה ...

מרגע שתוקם מערכת כלכלית ההשגחה עליה תהפוך לפשוטה ומובנית לכל אדם. באבף מתנגד לחלוקת צרפת לחלקות קטנות ושוות של אדמה. לדעתו, חלוקה מעין זו עלולה ליצור סוגים חדשים של אי שוויון. לכן, יש השאיר את האדמה כולה בידי העם, ללא חלוקת אדמה, ללא קניין פרטי. "אנו מבקשים משהו גדול וצודק יותר... להסיר מצרפת כולה את הבעלים הפרטיים של אדמתה".

חזון אחרית הימים של באבף: בעיני באבף יש לתורתו תוקף מחלט ומיוחד. תוכניתו מחייבת מצב טבעי. היא תסלק כל אפשרות לפשע, ריב ומדון. מזימות של אמביציות וזדון. הממשלה תמנע קיומם של מחיצות וחומות, סכסוכים, רצח וגניבה. לא יהיו עוד פשעים ולכן לא יהיה עוד צורך בבתי משפט, בתי סוהר, עונשים... לא יתקיימו עוד בין בני האדם קנאה ותחרות, תאוה ויהירות, לא יהיו עוד יצרים רעים ואחזות עיניים. לא נדע עוד מהו פחד ומהי חרדה מפני המחר, מפני עתידנו ומפני עתיד ילדינו ומפני הזיקנה. נבטיח לכל אדם אושר ושלווה, כל צרכיו יסופקו וביניהם: הפרנסה הקבועה שאינה תלויה באחרים ובעיקר אינה תלויה בשלטון.

ברגע שמסלקים את הקניין הפרטי יגיעו לקיצם כל היצרים הרעים וייעלמו כל האמצעים המזיקים. בני האדם יבחרו לנהל את ענייני הציבור לתקופות קצרות, מסוימות ולא יהיה להם עניין או אינטרס להתמיד בשלטון והשררה מאחר ויבינו כי היא אינה מעניקה להם כל יתרון על פני הזולת.

ההבדל בין תפיסת השוויון של באבף לבין תפיסת השוויון בהצהרת זכויות האדם והאזרח:
השוויון של באבף הוא שוויון מעמדי מלא בתחום הכלכלי – חברתי ויצירת חברה ללא מעמדות.
בהצהרת זכויות האדם והאזרח השוויון הוא בפני החוק בלבד ולא כלכלי – חברתי. מטרתו אינו לסייע לשכבות החלשות אלא ליצור חירות שתאפשר לבני המעמד הבינוני חירות כלכלית.

פתרון שאלה מספר 20

מאפייני המאבק של תנועת הפועלים באנגליה:

בשלב הראשון פעלה התנועה הקואופרטיבית במטרה לשפר את תנאי החיים ולסייע כלכלית לפועלים במצוקה.

בתקופת המצוקה הכלכלית החליטו 28 פועלים בצפון אנגליה לפתוח **צרכנייה שיתופית** כצעד של עזרה עצמית. הצרכנייה נועדה להבטיח מזון טרי וזול למשפחותיהם ע"י רכישה סיטונית של מוצרים, הקטנת הוצאות התיווך והתחלקות הדדית ברווחים. הניסיון הצליח ותוך זמן קצר נתקבלה **השיטה השיתופית** לא רק במסחר הסיטונאי והקמעונאי אלא גם בתחום הייצור. במקביל לצרכניות שיתופיות קמו גם **קואופרטיבים יצרניים של פועלים** (בעיקר בענפי המכרות, המתכת והטכסטיל) וחלק מן ההון שהושקע בהם בא ממקורות של אגודות הצרכנים השיתופיות.

הקואופרטיבים היצרניים שיווקו חלק ממוצריהם באמצעות צרכניות שיתופיות וכך תרמה התנועה הקואופרטיבית תרומה משמעותית לשיפור התנאים ולהעלאת רמת החיים של רבים מבני ציבור הפועלים. כמו כן, נוצרה האפשרות ליצור **מעגל סגור של משק פועלים שיתופי** בתוך החברה הקפיטליסטית וכך להשתחרר מן התלות בחברה זו.

למרות חשיבותה של התנועה הקואופרטיבית היא לא הצליחה להפוך את המציאות מקפיטליסטית לסוציאליסטית. למרות זאת, יש לציין, כי היה ביטוי לפעילות עצמית ספונטאנית של מעמד הפועלים אשר תרמה לשיפור תנאי חייו של הפועל

בשלב השני החלו לפעול האיגודים המקצועיים.

מטרתם לשפר את תנאי העבודה ותנאי השכר של מעמד הפועלים תוך הדגשת הישגים כלכליים וסוציאליים במסגרת המשטר הקיים ללא שאיפה לשינוי פוליטי בעצם מהותו של המשטר הקיים. לעיתים נאלצו האיגודים המקצועיים להרחיב את פעילותם מעבר לתחום יחסי עובד – מעביד ולפתוח במאבקים עם השלטון כדי להבטיח לעצמם חופש פעולה והכרה במעמדם. אך, למרות זאת, אין לראות בהם תנועה פוליטית החותרת לשינוי פני המשטר. יש לראות בהם ארגונים חברתיים המשתפים פעולה עם המשטר באשר הוא.

באנגליה החלו להתגבש איגודים מקצועיים כבר במחצית הראשונה של המאה ה-19. אך דפוסי הארגון התגבשו רק במחצית השנייה של המאה ה-19 והם מאפיינים את האיגודים המקצועיים באנגליה עד היום. בתחילה התארגנו פועלים מקצועיים על פי ענפים: מכרות, מתכת וטכסטיל במטרה

למנוע תחרות מצד פועלים לא מקצועיים. במשך הזמן נוסדו איגודים חדשים שהקיפו יותר ויותר ענפים בייצור ובשירותים. לאיגודים אלה החלו להצטרף בסוף המאה ה-19 גם פועלים לא מקצועיים. מספרם של כלל חברי האיגודים הגיע לכ-2 מיליון חברים והם הפכו מאיגודים מקומיים לאיגודים ארציים שהפכו לכוח בעל חשיבות מכרעת במאבק לקידום האינטרסים של מעמד הפועלים.

מאבקם הביא למספר הישגים חשובים: שיפור תנאי התברואה והבטיחות במכרות ובבתי החרושת, דאגה לשיכוני עובדים, קיצור יום העבודה תחילה ל-10 שעות ואח"כ ל-9 ולבסוף ל-8 שעות עבודה ביום. חל גם שיפור בתנאי השכר של הפועלים ברוב ענפי התעשייה. חלק נכבד מההישגים הושג הודות לשיתוף פעולה בין ארגוני הפועלים לבין גורמים בשתי המפלגות הפוליטיות הגדולות: המפלגה הליברלית והמפלגה השמרנית. אחד ההישגים היה הענקת זכות הצבעה לרוב קבוצות הפועלים. אח"כ התקבל תיקון נוסף שהעניק זכות הצבעה לכל הגברים. ולבסוף, הנשים קיבלו זכות בחירה ב-1918. מעתה החלו שתי המפלגות הגדולות להתחרות על קולו של ציבור הפועלים. למרות זאת, לא מתגבש כוח פוליטי המייצג את מעמד הפועלים. נציגי מעמד הפועלים נכנסו לפרלמנט כ"בלתי תלויים" ושיתפו פעולה עם נציגי המפלגות הגדולות בהתאם לנסיבות. רעיון המאבק הפוליטי הישיר באמצעות מפלגת פועלים עצמאית לא נולד אז עדיין ופעילותו העצמית של מעמד הפועלים הוסיפה להתבטא בעיקר במאבקהם הסוציאליים של האיגודים המקצועיים. בשנות ה-70 וה-80 של המאה ה-19 הקצינו המאבקים של האיגודים המקצועיים. פרצו סכסוכי עבודה ושבתות רבות שהקיפו את כלל המשק ולעיתים אף היו ממושכות. המעסיקים, במקרים אלה, דרשו מהשבתות תשלום פיצויים עבור הנזקים שנגרמו בעקבות השבתות ובתי המשפט חייבו את האיגודים בתשלום פיצויים. נוצר הרושם, אם כן, כי מבחינה משפטית עדיין לא התחזק מעמדם של האיגודים המקצועיים וכי יכולתם עדיין מוגבלת.

בשלב השלישי החלה לפעול מפלגת העבודה הבריטית.

לקראת סוף המאה ה-19 הבשילה ההכרה כי יש צורך במאבק מקצועי למען ציבור הפועלים ולכן דרוש ארגון פוליטי שיאבק גם בתחום הפוליטי. ב-1900 נוסדה מפלגת העבודה הבריטית שבגרעינה היו איגודים מקצועיים שאליהם הצטרפו מספר קבוצות סוציאליסטיות שהחלו בפעולתן עוד בשנות ה-80.

בניגוד למפלגות פועלים באירופה צמחה מפלגת העבודה הבריטית מתוך האיגודים המקצועיים. לעומת זאת, באירופה התארגנותן של מפלגות הפועלים הקדימה את התארגנותם של האיגודים המקצועיים.

דרכה האידיאולוגית של המפלגה לא נקבעה ע"י האיגודים המקצועיים אלא ע"י קבוצה של משכילים שלא נמנו עם ציבור הפועלים ונקראו "החברה הפאביאנית". רעיונותיה של "החברה הפאביאנית" השפיעו רבות על מפלגת העבודה וייחדו אותה ביחס למפלגות פועלים אחרות שהיו פעילות באותן שנים:

א. הדמוקרטיה איננה החלפת מנגנון פוליטי אחד באחר אלא במקביל יש לחולל שינוי במערכת היחסים הכלכלית והסוציאלית. השינוי יהיה הדרגתי, שלב אחרי שלב, ע"י שכנוע העם ברעיונות החדשים. השינוי שדרוש הוא כלכלי שכן, הצד הכלכלי של האידאל הדמוקרטי הוא הסוציאליזם עצמו. הדמוקרטיה היא המשטר הפוליטי והסוציאליזם הוא ביטוייה הכלכלי.

ב. יש למסור את ארגון העבודה לידי הציבור, לידי העם. ואכן, תחומי פעילות רבים כבר נמצאים בידי הציבור ולא בידיים פרטיות: הצבא, הצי, המשטרה ובתי המשפט, פעולות מחקר שונות, בתי תרבות למיניהם, בתי חולים, מוסדות חינוך, תשתיות, בנקאות, עסקי בורסה, חקלאות ותעשייה... בעבר רוב הפונקציות נמצאו בידי איש העסקים הפרטי אך בהדרגה עברו כל אלה לידי הציבור, התרחש תהליך של הלאמה – מוניציפאליזציה - ומעגלי הניצול הפרטי הלכו והצטמצמו. אלה שנשארו בידיים פרטיות נמצאים תחת פיקוח ובקורת מצד המדינה כדי למנוע מאהבת הבצע להרוס את המדינה.

ג. הסוציאל - דמוקרט תומך בתמורות המתחוללות בזהירות ובהדרגה ולא במהפכה מהירה עקובה מדם. שכן, אי אפשר לשכנע שום אדם ביום אחד...להפיל ממשלה ביום אחד...להפוך משכנות עוני לארמונות פאר ביום אחד...זוהי איוולת העלולה לגרום לשפיכות דמים והרס הסוציאליזם לא יהיה מושלם אלא אם כן יתבצע בזהירות ובהדרגה. השינויים יתכנו רק אם ימומשו התנאים הבאים:

- ◆ התמורות תהיינה מקובלות ע"י רוב העם והעם הוכשר לקראתן.
- ◆ התמורות תתחוללנה באופן הדרגתי ולא יגרמו לפירוק סוציאלי.
- ◆ התמורות לא תגרומנה להשחתה מוסרית.
- ◆ התמורות תתחוללנה בדרכי שלום תוך שמירה על חוקת הארץ.

ההישגים של המפלגה באו לידי ביטוי במספר חוקים ששינו את החברה האנגלית וסללו את הדרך למדינת רווחה מודרנית: החוק להקמתן של לשכות עבודה, הונהג ביטוח אבטלה, הונהג ביטוח זקנה, נחקק חוק הביטוח הלאומי, הובטח בחוק שכר מינימום. חוקים אלה מעידים באופן ברור על התגבשות ההכרה בכך שעל המדינה לדאוג לאזרחים שאין ביכולתם לדאוג לעצמם ושמחובתה של המדינה להבטיח מינימום הוגן לכל אזרח.

נושא 6 – תולדות ארצות-הברית

(הערה: על הנבחנים היה לענות על אחת מהשאלות 21-22 (פרק ראשון)
ועל אחת מהשאלות 23-24 (פרק שני)

פרק ראשון

פתרון שאלה מספר 21 סעיף א'

עד סוף המאה ה-19 נמנעה ארה"ב ממעורבות ישירה בעניינים שמחוץ ליבשת האמריקנית. כבר נשיאה הראשון של ארה"ב ג'ורג' וושינגטון המליץ לאומה האמריקנית ב-1796 להימנע ככל האפשר ממערכת של בריתות מדיניות עם מדינות אירופה שלהן אינטרסים שונים מאלה של ארה"ב. יש לקשור קשרים מדיניים מעטים ככל האפשר וכך לא תסתבך ארה"ב בתהפוכות שעוברת אירופה. ב-1823 הכריז הנשיא מונרו על עקרון הבדלנות על פיו "**אמריקה לאמריקאים ואירופה לאירופאים**" יבשת אמריקה לא תהייה נתונה לקולוניזאציה מצד מעצמה אירופאית כלשהי ואזרחי ארה"ב עצמם מכבדים את חירותם של האירופאים ואינם מעוניינים לקחת חלק במאבקים המתרחשים באירופה. לדעת מונרו, מן הראוי שארה"ב תכריז בתור עקרון שבו כרוכים זכויותיה וענייניה של ארה"ב, **שיבשות אמריקה**, בתוקף מצב החירות והעצמאות שהושג בהן שוב אין לראותן מעתה ואילך כנתונות לקולוניזציה ע"י שום מעצמה אירופאית.

הסיבות למדיניות החוץ הבדלנית של ארה"ב כלפי אירופה עד כניסתה של ארה"ב למלחמת העולם הראשונה:

א. אינטרס לאומי אמריקני - מוצאם של אזרחי ארה"ב הטרוגני וזיקותיהם הרגשיות הסותרות כלפי הצדדים הלוחמים מחייבים שמירה על ניטרליות.

ב. המדיניות המסורתית של ארה"ב במשך השנים הייתה מדיניות ניטרלית.

ג. טיעון מוסרי-מצפוני - לארה"ב אין חלק בגורמים למלחמה, עליה לפעול באופן הומאני ולא להתערב בהרחבת סכסוך הדמים. חובתה למנוע ככל האפשר את התפשטות המלחמה ולשמור את כוחה ואת עושרה לימים של שיקום שיבואו לאחר המלחמה.

אך, ככל שהתארכה המלחמה התברר כי אינטרסים אמריקניים חיוניים קשורים במלחמה זו. הנשיא וילסון ניסה לפעול להפסקתה של המלחמה ע"י הצעת "שלום ללא ניצחון" לצדדים הלוחמים. אך הצעתו לא נידונה ע"י גרמניה או ע"י מדינות המערב.

ארה"ב נטשה מדיניות זו והצטרפה למלחמה מהסיבות הבאות:

א. מעמדה הניטרלי של ארה"ב אפשר לה למכור מוצרים אמריקנים לכל הצדדים. אך בפועל ניצלו זאת בעיקר מעצמות המערב. המשק האמריקני שגשג. ארה"ב העניקה הלוואות למערב בסך 2 מיליארד דולר (לעומת כ – 27 מיליון בלבד שהעניקה לגרמניה) וברור היה כי ארה"ב תעשה כל שביכולתה למנוע את מפלת המערב כדי להציל את השקעותיה.

ב. עיקרון חפש השייט בימים שהיה חיוני לארה"ב עמד בסכנה בגלל המלחמה הימית בין אנגליה וגרמניה. בתחילה הייתה זו אנגליה ששמה מצור ימי על גרמניה והטרידה אניות אמריקניות בחיפושים אחרי סחורות מיועדות לגרמניה אך במהרה הצוללות הגרמניות שלחמו נגד הצי הבריטי סיכנו את האינטרסים האמריקניים. הגרמנים האמינו כי יוכלו לנתק את האיים הבריטיים מכל אספקה מהחוץ וכך לגרום לכניעתם. הם הכריזו על "מלחמת צוללות בלתי מוגבלת" והרחיבו את מלחמת הצוללות גם כלפי גורמים ניטרליים. כך, בתוך זמן קצר גרמו להטבעת 8 אניות אמריקניות ולאבדן חיים של אזרחים אמריקניים. בשלב זה פעל הנשיא וילסון להשגת "שלום ללא ניצחון", להפסקת מצב הלוחמה ולמניעת כניסתה של ארה"ב למלחמה. הצעתו נפלה על אוזניים אטומות. הניצחון עלול לגרום למפסיד תחושת עלבון והשפלה – על בסיס תחושות אלה, טען וילסון, לא ניתן לקבוע שלום יציב.

ג. התפוצצה פצצה תעמולתית על פיה פנה שר החוץ הגרמני, אלפרד צימרמן, באיגרת חשאית למכסיקו והציע לה שאם תפרוץ מלחמה בין גרמניה לארה"ב תצטרף מכסיקו למלחמה נגד ארה"ב. בתמורה תסייע גרמניה למכסיקו להחזיר שטחים אבודים שסופחו לארה"ב. (טכסאס, אריזונה וניו-מכסיקו). כשנחשפה האיגרת ע"י השירות החשאי הבריטי היא עוררה זעם רב בקרב הציבור האמריקאי.

פתרון שאלה מספר 21 סעיף ב'

ביטויי הבדלנות האמריקאית לאחר מלחמת העולם הראשונה:

א. ארה"ב אינה מצטרפת לחבר הלאומים בסנט האמריקני נשמעו דעות המתנגדות להצטרפות לחבר הלאומים ותומכות בחזרה למדיניות בדלנית. סעיף 10 באמנת חבר הלאומים מחייב את ארה"ב כמו כל מדינה חברה אחרת לערוב לעצמאות המדינית ולשלמות הטריטוריאלית של כל חברה בחבר מפני תוקף מבחוץ. מאחר וגבולותיה של ארה"ב אינם נתונים לסכנה עליה לערוב לשלמותן של כמעט כל אומות העולם. ערבות זו ניתנת למימוש רק במקרים שבהם נדרש כוח. לשם כך עליה להפעיל צבא וצי ימי ולצאת למלחמה נגד כל מדינה המנסה לתקוף את השלמות הטריטוריאלית של כל חברה אחרת בחבר הלאומים.

ב. באמצע שנות ה-30 מתקבלים בארה"ב "חוקי הניטרליות" שנועדו להבטיח כי ארה"ב לא תחזור ותסתבך במלחמה מסיבות דומות לאלה שסיבכו אותה בעבר. הוטל איסור על ייצוא נשק ומתן אשראי למדינות לוחמות, אזרחים אמריקנים לא הורשו להשתמש בכלי שיט של מדינות אלה וניתנה הוראה למנוע חימושן של אוניות סוחר אמריקניות.

עמדת המתנגדים למדיניות החוץ הבדלנית באה לידי ביטוי בנאומו של רוזולט משנת 1937:

א. קיימת סכנה ששלטון האלימות וההפקרות, ההתערבות הבלתי מוצדקת בענייניהן של אומות אחרות או בפלישה לשטח זר מתוך הפרת חוזים והוא הגיע עתה לידי מדרגה שצפויה סכנה חמורה לעצם יסודותיה של התרבות בלא הכרזת מלחמה או הצדקה.

ב. עמים חפים מפשע, מדינות נקיות מעוון נזבחים באכזריות לתאוות שלטון המנוערת מכל חוש של צדק אנושי. קיימת סכנה שמעשים אלה יגיעו לאמריקה עצמה.

ג. האומות שוחרות השלום חייבות לעשות מאמץ מלוכד נגד מעשים הבוראים כיום מצב של אנארכיה ואי יציבות בין לאומית שאין מנוס ממנו בדרך של התבדלות או ניטרליות. בעולם של ימינו קיימת סולידאריות ותלות הדדית השוללת מכל אומה את האפשרות להתבדל לחלוטין מפני פרצים כלכליים ומדיניים בשאר העולם.

פתרון שאלה מספר 22 סעיף א'

עיקרי השקפתו של מרטין לותר קינג:

- א. המטרה היא להיאבק למען שוויון זכויות אזרחי.
- ב. יש להיאבק למען שוויון זכויות אזרחי מלא באמצעות אי ציות אזרחי לחוקי האפליה הגזעית.
- ג. הדרך חייבת להיות ללא אלימות ותוך שימוש בכל האמצעים הלגיטימיים שהחוק מאפשר: הפגנות, מחאות, שימוש בכלי התקשורת כאמצעי השפעה.
- ד. רק באמצעות מו"מ עם השלטונות יתכן שינוי.

התנועה השיגה את מירב הישגיה באמצע שנות ה – 60 בתקופת נשיאותו של ג'ונסון עם קבלת חוקי זכויות האזרח שאסרו אפליה בין שחורים ללבנים והבטיחו לכל אזרח את מימוש הזכות לבחור ולהיבחר.

הפעולות שנקטו השחורים המבטאות השקפה זו:

א. בעיר מונטגומרי באלבאמה **החרימו השחורים יותר משנה את התחבורה הציבורית** לאחר שרוזה פארק - אישה פשוטה וקשת יום - עלתה לאוטובוס, ישבה במקום המיועד ללבנים וסירבה לפנותו בעקבות פנייתו של הנהג אליה. רוזה פארק נעצרה בעוון עבירה על חוק הפרדה באוטובוסים. משלב זה **החרימו השחורים את חברת האוטובוסים** וכשהחברה עמדה בפני התמוטטות כלכלית בוטלה הפרדה.

דרך זו מבטאה אי ציות אזרחי לחוקי האפליה הגזעית.

ב. דרך נוספת הייתה **להציף את הכניסה למסעדות בשחורים** שלא יכולים להיכנס למסעדה. רבים נעצרו, בתי הכלא התמלאו עד אפס מקום, המסעדות נפגעו כלכלית ורבות ביטלו את הפרדה.

דרך זו מבטאה אי ציות אזרחי לחוקי האפליה הגזעית.

ג. התנועה זכתה לתהודה רחבה **במצעד מחאה** שערכה בושינגטון ב – 1963 ובה נשא מרתין לותר קינג את נאומו המפורסם **”יש לי חלום”** – הוא לא קרא למהפכה או לשימוש באלימות אלא קרא לארה”ב לממש את אותם ערכים להם היא מחויבת למין הקמתה. האידיאל האמריקני לא ימומש כל עוד יש אפליה וגזענות.

ד. מרתין לותר קינג היה שותף מלא בהפעלת לחץ על גורמי ממשל ובעיקר על משרד המשפטים בראשו עמד רוברט קנדי כדי למנוע את המשכה של האפליה בדרום.

דרך זו מבטאה שימוש בכל האמצעים הלגיטימיים שהחוק מאפשר: הפגנות, מחאות, שימוש בכלי התקשורת כאמצעי השפעה.

פתרון שאלה מספר 22 סעיף ב'

המשבר טופל באמצעים הדמוקרטיים הבאים :

א. בקיץ 1973 החלה ועדת חקירה מטעם הסנאט לגבות עדויות פומביות בפרשה שחשפו את העובדות הבאות :

הבית הלבן ניסה להפעיל את סוכנות הביון של המדינה למטרות של בילוש אחרי מתנגדי הממשל וניסה להשפיע עליה כדי שתכסה בשם ביטחון המדינה על דרכים שבהן גויסו כספים בחו"ל למסע הבחירות של ניקסון, הבית הלבן הורה לבולשת הפדראלית להשמיד מסמכים. אחת העדויות החשובות ניתנה ע"י אחד מיועציו הקרובים של הנשיא שטען כי הנשיא ידע על הפרשה וכי השיחות שניהל בבית הלבן הוקלטו והן יכולות לשמש חומר ראיות בחקירה. חלק מהקלטות נמסרו לועדת החקירה אך הבית הלבן הצליח לטשטש חלק ניכר מהקלטות ע"י מחיקת חלק מהקלטות וכך הוסיף חטא על פשע.... הוחלט להרחיב את חבר המושבעים בשל חומרת העבירה הנמצאת בחקירה כדי להמשיך ולחקור את הפרשה.

ב. ניקסון נדרש למסור את כל שאר הקלטות לרשות בית המשפט, כשסרב למסור קלטות מטעמים של ביטחון המדינה, התערב בית המשפט העליון וחייבו לעשות זאת בנימוק כי הנשיא אינו הסמכות העליונה להחליט אלא החוק. הקונגרס החל בתהליכי הדחה ב – 1974 ונגד ניקסון הוגש כתב אישום.

העקרונות הדמוקרטיים בפרשה זו באו לידי ביטוי באמצעים הבאים :

א. שלטון החוק – הנשיא נחקר על ידי הסנאט וכוחו הוגבל ע"י מנגנונים פורמליים כפי שקבוע בחוק.

ב. הפרדת הרשויות – הקונגרס בלם את הזרוע הנשיאותית המבצעת באמצעות חקירותיו ואף המליץ על הדחתו של הנשיא מתפקידו. כך הוגבל כוחה של הרשות המבצעת.

ג. חופש הביטוי – חשיבותה של התקשורת כחושפת ומבקרת המונעת מהשלטון לנצל את כוחו לרעה. עיתון הושינגטון פוסט חשף את פרטי הפרשה בפני הציבור. החשיפה הובילה לחקירה מקיפה שהגבילה את כוחו של הנשיא וגרמה לסיום כהונתו.

פרק שני

פתרון שאלה מספר 23

ההשפעות של הספר, על פי טרנר, על התפתחותה של החברה האמריקאית היו במספר תחומים:

א. **גיבושה של לאומיות אמריקאית מורכבת בעם האמריקני** - החוף המזרחי היה בעיקר אנגלי. לאנגלים הצטרפו סקוטים, אירים, גרמנים והולנדים. כל אלה עברו תהליך אמריקניזציה והתרחקו משורשיהם. ככל שהתפתח הספר התרחקו המתיישבים מהאופי האנגלי-האירופאי ויצרו לאומיות אמריקנית חדשה. בכור ההיתוך של הספר עברו המהגרים תהליך אמריקניזציה: שוחררו מעברם והותכו לגזע מעורב שלא היה אנגלי לא בלאומיותו ולא במאפייניו. תהליך זה נמשך מאז ועד ימינו אלה.

הפחתת התלות בבריטניה - החוף המזרחי היה תלוי בראשיתו באספקה מאנגליה. ככל שהתרחק הספר מהחוף כך הצטמצמה התלות באנגליה שכן אנגליה לא יכולה להביא סחורה לאזורים המרוחקים מהחוף...במצב זה נוצר ביקוש לסוחרים. ערי החוף וביניהן בוסטון, ניו יורק ובולטימור החלו להתחרות ביניהן על סחר וכך להתפתח.

ב. **המאפיינים הכלכליים והחברתיים של אזורי הספר יצרו אחדות לאומית ומנעו מגמות כיתתיות ומפצלות** - האנשים שפנו לספר דמו לתושבי מדינות המרכז יותר מאשר לתושבי מדינות הדרום או הצפון. מדינות אלה הן פחות אנגליות מאשר האחרות מאחר ויש בהן מגוון לאומים, מגוון דתות וכן חיים כלכליים מגוונים. מדינות המרכז, כמו אזורי הספר, משקפים את הפלורליזם האירופאי. פלורליזם שהיה דמוקרטי ולא כיתתי ומפוצל. הספר הפך לגורם המתווך בין כל חלקיה של ארה"ב: בין מזרח למערב ובין צפון לדרום. הוא הפך לאזור אמריקאי במלוא מובן המילה, למעין נקודת מפגש בה נפגשים ומתמזגים כל חלקי האומה. הנדידה מערבה ממדינה למדינה גרמה להשפעה מתמדת והדדית בכל הנוגע לרעיונות ומוסדות באזורים החדשים. השפעה זו הייתה הדדית וכך השפיע הספר חזרה על ישובי החוף.

ג. **קידום הדמוקרטיה ופיתוחן של תכונות בעלות השפעה** - הספר פיתח את האינדיבידואליזם. האינדיבידואליזם השפיע מלכתחילה על קידום הדמוקרטיה. איש המערב האמין באינדיבידואליזם, דחה את זכויות היתר של האצולה, האמין בפשטות ובשלטון העם. רחש כבוד לאדם המצליח ושאף לקדם את עצמו. הערך הדמוקרטי החשוב ביותר עבורו היה ערכ החירות. חירותו של הפרט להתפתח ולנוע ממקום למקום, להתקדם חברתית ללא כל הגבלות.

מדינות הספר שהצטרפו לארה"ב בדור הראשון לעצמאותה הביאו עימן תקנות דמוקרטיות בנוגע להרחבת זכות ההצבעה וכך השפיעו על מדינות נוספות וותיקות שתושביהן שאפו

להשיג זה. בספר התפתחו תכונות חיוניות- התפתחה הרוח האמריקנית: רוח מעשית, תעוזה, כושר המצאה, יכולת להשיג תכליות גדולות, מרץ ללא ליאות, אינדיבידואליזם ומעל לכל התרוממות רוח והתפרצות של כוחות שמוצאן מהחירות...-כל אלה מוצאן מאורח החיים בספר. איש המערב שהגיע לקרקע בתולה עמד בפני אתגר עצום של קידום מעמדו הכלכלי והחברתי בתוך דמוקרטיה חדשה שהוא שותף ביצירתה. בתנאים אלה היה חייב בגילוי מרץ ופעילות ללא ליאות להצלחתו.

ד. **במערב התפתח שוויון כלכלי ופוליטי**. בספר כל אחד יכול לרכוש חזקה על אדמה פורייה ועשירה באוצרות טבע וכך נוצר בקלות שוויון כלכלי ובעקבותיו שוויון פוליטי. האוכלוסייה הייתה דלילה על פני מרחבים עצומים ולא היה כל צורך במשטר ובחיים פוליטיים מאורגנים. כך, לכל יחיד ניתנה הזדמנות חופשית באפן חסר תקדים. הפרט יכול לקדם את עצמו ולעצב דגם חדש של התחדשות חברתית המבוססת על כוחו של היחיד והצלחתו. הביטוי "מערב" הפך מלה נרדפת ל"הזדמנות חופשית". מתוך ניסיונו של המתיישב בארץ שוממה, מתוך ההזדמנות החופשית שניתנה לו הוא עיצב דגם של התחדשות חברתית. על פי דגם זה הוא פיתח את אידאל הדמוקרטיה, דחה את זכויות היתר של האצולה והאמין בשלטון העם, בפשטות וכיבד כל אדם המצליח ומקדם את עצמו בכל הדרכים. כך במערב מתפתחת דמוקרטיה אמיתית המבוססת על חירותו של אדם להתקדם ולשאוף לחירותם של כל הפרטים. רוח החיים הדמוקרטית שהתפתחה בארה"ב שונה מהשאיפה האירופאית לפתח סדר דמוקרטי באמצעות חקיקה. רוח זו השפיעה על ארה"ב כולה.

פתרון שאלה מספר 24

החידוש במדיניות הניו דיל:

א. תכנון, התערבות ופיקוח על הבנקים, על הבורסה, על התעשייה ועל החקלאות

שינוי משמעותי ומהותי במדיניותו של הממשל האמריקאי. מעבר ממדיניות "הליסה פייר", שאפיינה את שנות ה-20 בארצות הברית ואת השנים הראשונות של המשבר בתקופת נשיאותו של הובר, למדיניות של תכנון, התערבות ופיקוח על הנעשה במשק האמריקאי. התערבות בתחומים הבאים ופיקוח עליהם: הבורסה, המערכת הבנקאית, התעשייה, החקלאות ויצירת מקומות עבודה למובטלים. ההנחה של הממשל הייתה שרק תכנון, התערבות ופיקוח יחלצו את המשק מהמשבר. על פי השקפת עולמו של רוזוולט, התפקיד המרכזי של הממשל הוא לתת ביטחון כלכלי וחברתי לאזרח.

תהליכי ההתערבות והפיקוח במשק גובשו בחקיקת "מאה הימים", ויושמו בתחומים הבאים:

- הבנקים** נסגרו למספר ימים, ולאחר מכן נפתחו רק אלה שהיו מסוגלים לעמוד בהתחייבויותיהם כלפי הלקוחות. חוק שהתקבל כעבור כמה חודשים קבע כי הממשלה תערוב לפיקדונותיו של הפרט. לשם כך הוקם מוסד לביטוח פיקדונות חיסכון.
- הדולר** נותק מבסיסי הזהב, ונקבע בהתאם להיצע וביקוש. ערכו ירד, אך עם זאת הוא אפשר לממשלה להוציא לפועל את מדיניותה.
- נקבע פיקוח על **הבורסה**. נקבעו כללים למניעת ספקולציות, מערכת חקיקה חייבה מערך של מעקב, ביקורת ופיקוח על ניירות הערך, על חברות ועל תאגידים.
- בתחום התעשייה** חוקק חוק הבראת התעשייה, שאפשר למעסיקים לצמצם את הייצור ולשמור על מחירים קבועים. נקבעו שכר מינימום ומספר שעות עבודה המותר על פי החוק, הותקנו תקנות להעסקת נשים, וחל איסור העסקת ילדים. שיקום התעשייה התבצע בד בבד עם חקיקת חוק ואגנר, שקבע הסכמי עבודה חדשים ובהם כללים ברורים ביחסי עובד-מעביד. על פי חוק זה זכאים העובדים להקים איגודים מקצועיים ולנהל משא ומתן על הסכמי עבודה. החוק חייב את המעסיקים להכיר באיגודים כמייצגי העובדים, בכל הקשור לתנאי השכר ולתנאי העבודה. באמצעות חוק ואגנר עודד הממשל את הפועל, וחיזק את מעמדו ביחס למעסיק תוך הבטחת תנאי עבודה הוגנים.
- בתחום **החקלאות** התקבל החוק לתיאום החקלאות, שנועד לאזן בין היצע לביקוש במוצרים חקלאיים. הממשל האמריקאי סייע לחקלאים במתן הלוואות כספיות ובמתן אשראי גבוה בתנאים נוחים. יתרה מזו, הממשל שילם לחקלאים על עודפי סחורות שהושמדו. מחירי התוצרת החקלאית אוזנו בהדרגה, והוטל פיקוח על הייצור כדי למנוע עודפים. כך בהדרגה גדלה ההכנסה מתוצרת חקלאית.

ב. שינויים במדיניות הסעד והרווחה

כינון מדינת רווחה הדואגת ישירות לזכויות אזרחיה, ורואה את עצמה אחראית לכל אזרח. מדינה הקובעת חקיקה סוציאלית ותנאים סוציאליים כמו פנסיה, דמי אבטלה, ביטוח לאומי, ודואגת לתנאי עבודה והעסקה לטובתו של האזרח הקטן. המדינה אחראית לקיומו של הפרט ומגינה על זכויותיו! כך בתקופת משבר מורחבת הדמוקרטיה האמריקאית ומתבססת. לראשונה קיבל עליו הממשל אחריות ישירה, ודאג לרווחתם ולזכויותיהם הבסיסיות של האזרחים. באמצעות צעדים אלה הודק הקשר בין האזרח לבין הממשל.

הממשל הקים כמה רשויות שתפקידן היה לסייע לעניים ולמובטלים ולקבוע ביטחון סוציאלי לאזרח:

1. **הרשות לסעד וחירום.** יזמה פרויקטים רבים בתחום העבודה הציבורית במדינות השונות, ובהם העסיקה מיליוני מובטלים שכיוונה לתחומי עיסוק על פי יכולתם וכישוריהם. כך הוקמו רשויות שהעסיקו אמנים, מהגרים, בני נוער, סטודנטים ועוד.
2. **הרשות לקידום עבודות.** ממונה על תשלומים למובטלים שהועסקו בעבודות יזומות.
3. **הרשות הפדראלית לשיכון.** דאגה לדיור במתן הלוואות לרוכשי דירות, לבנייתן ולשיפוץן. כמו כן נבנו שכונות לבתים להשכרה בשכר דירה נמוך.
4. **מערכת של ביטחון סוציאלי נקבעה בחוק הביטוח הלאומי.** כל מעביד חייב לשלם בשביל עובדיו ביטוח לאומי. ביטוח לאומי לתשלום של פנסיה, אבטלה וקצבאות לאוכלוסיות חלשות. כך הצטרפה ארצות הברית לשאר מדינות הרווחה הדואגות לקיום המינימאלי של אזרחיה.

ג. הממשל יזם פרויקטים כלכליים שנועדו לסייע לקבוצות שונות באוכלוסייה

הממשל יזם עבודות ציבוריות יזומות בקנה מידה גדול כגון: סלילת כבישים, נטיעת יערות, חפירת תעלות, ניקוי בריכות דגים ועוד. רבים מהמובטלים חזרו למעגל העבודה, והרוויחו את כספם בכבוד. אחת העבודות היזומות הגדולות הייתה "רשות עמק טנסי". הנהר טנסי הציף מדי פעם שטחים נרחבים, והשאיר אחריו הרס ועוני בשבע ממדינות הדרום. הנשיא החליט לאמץ תוכנית לפיתוח האזור, וב-1933 הוקמה "רשות עמק טנסי". הרשות פיקחה על בניית 25 סכרים הידרו חשמליים על נהר הטנסי, שימנעו את סחף הקרקע, ישקו את האזור, ויפיקו חשמל לתושבי האזור. הרשות גם דאגה לפיתוח החקלאות ולקידום המסחר והתעשייה, וכן הכינה תוכנית לשיקום חברתי. מאזור נחשל הפך עמק טנסי לאזור מודרני ומפותח שהעסיק יותר מחצי מיליון מובטלים, ושיפר משמעותית את איכות חייהם. האזור כולו היה בניהול ובתכנון ציבורי על פי דגם מדיניות הניו-דיל.